

Nr 32.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående ratifikation av tilläggsprotokoll till Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna; given Stockholms slott den 16 januari 1953.

Under åberopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över utrikesdepartementsärenden för den 16 januari 1953 vill Kungl. Maj:t härmed föreslå riksdagen att, på sätt varom föredragande departementschefen hemställt, godkänna ratifikation av tilläggsprotokoll till Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

GUSTAF ADOLF.

Östen Undén.

Propositionens huvudsakliga innehåll.

Genom propositionen föreslås godkännande av att Sverige ratificerar ett tilläggsprotokoll av den 20 mars 1952 till Europarådets konvention angående skydd för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter. Tilläggsprotokollet innehåller artiklar till skydd för äganderätt och rätt till undervisning ävensom för politiska rättigheter.

Utdrag av protokollet över utrikesdepartementsärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 16 januari 1953.

Närvarande:

Statsministern ERLANDER, ministern för utrikes ärendena UNDÉN, statsråden SKÖLD, ZETTERBERG, TORSTEN NILSSON, STRÄNG, ERICSSON, ANDERSSON, HAMMARSKJÖLD, NORUP, HEDLUND, PERSSON, HJALMAR NILSON, LINDELL, NORDENSTAM.

Efter gemensam beredning med cheferna för justitie- och ecklesiastikdepartementen anmäler ministern för utrikes ärendena *fråga om ratifikation av tilläggsprotokoll till Europarådets konvention av den 4 november 1950 angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.*

Föredraganden anför följande:

Med stöd av riksdagens godkännande, lämnat genom bifall till propositionen nr 165 till 1951 års riksdag, har Sverige den 11 januari 1952 ratificerat Europarådets konvention av den 4 november 1950 angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Denna konvention är likväl såtillvida ofullständig, som däri icke upptagits bestämmelser om alla de rättigheter, vilka under förarbetena till konventionen befunnits böra omfattas av denna. Ehuru såväl Europarådets rådgivande församling som samma organisations ministerkommitté funnit att i konventionen borde meddelas bestämmelser även till skydd för äganderätten, för rätten till undervisning och för de politiska rättigheterna, blevo nämligen dessa rättigheter, beträffande vilka närmare bestämmelser icke hunnit utformas, icke medtagna i konventionen. I samband med konventionens undertecknande beslöt emellertid ministerkommittén den 4 november 1950 att åt en expertkommitté uppdraga att utarbeta förslag till komplettering av konventionen genom bestämmelser angående skydd även för nyssnämnda tre kategorier av rättigheter. Expertkommittén, vari Sverige företrädades av utrikesrådet Sture Petrén och förste sekreteraren i utrikesdepartementet Carl Henrik Petersén, utarbetade därefter ett förslag till tilläggsprotokoll till konventionen. Sedan förslaget underställts den rådgivande församlingens juridiska och administrativa utskott, blev förslaget efter vissa jämkningar den 20 mars 1952 godkänt av ministerkommittén. I den form tilläggsprotokollet härigenom erhållit blev det sistnämnda dag undertecknat av Sverige och Europarådets övriga 14 medlemmar eller Belgien, Danmark, Frankrike,

Grekland, Irland, Island, Italien, Luxemburg, Nederländerna, Norge, Saar, Storbritannien, Turkiet och Tyska Förbundsrepubliken.

Art. 1 i tilläggsprotokollet innehåller stadgandet om skydd för äganderätten. I artikeln föreskrives sålunda, att envar fysisk eller juridisk persons rätt till sin egendom skall lämnas okränkta samt att ingen må berövas sin egendom annat än i det allmännas intresse och under de förutsättningar som angivas i lag och av folkrättens allmänna grundsatser. Härtill har fogats ett tillägg, som uttryckligen gör förbehåll för statens rätt att genomföra sådan lagstiftning som staten finner erforderlig för att reglera nyttjandet av viss egendom i överensstämmelse med det allmännas intresse eller för att säkerställa betalningen av skatter och andra pålagor eller av böter och viten.

I *art. 2* ha upptagits bestämmelser om rätten till undervisning. Denna rättighet har förlänats ett dubbelt innehåll, i det att dels föreskrives att ingen må förvägras rätten till undervisning, dels ock stadgas att staten vid utöandet av den verksamhet staten kan påtaga sig i fråga om uppfostran och undervisning skall respektera föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn en uppfostran och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse.

Därefter meddelas i *art. 3* ett stadgande, som syftar till att skydda medborgarnas politiska rättigheter och som erhållit den avfattningen att de fördragslutande parterna förbinda sig att anordna fria och hemliga val med skäliga mellanrum samt under förhållanden som tillförsäkra folket rätt att fritt ge uttryck åt sin mening beträffande sammansättningen av den lagstiftande församlingen.

De återstående stadgandena i tilläggsprotokollet äro av teknisk natur och avsedda att låta protokollet framstå såsom en integrerande del av Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. I *art. 4* föreskrives sålunda, att fördragslutande part vid undertecknandet eller ratificerandet av protokollet eller när som helst senare må tillstå Europarådets generalsekreterare en förklaring angående i vilken utsträckning parten förbinder sig att tillämpa protokollets bestämmelser på territorier, som angivas i förklaringen och för vilkas internationella förbindelser parten i fråga är ansvarig. Part, vilken avgivit sådan förklaring som nu sagts, tillerkännes vidare rätt att när som helst avgiva ny förklaring, som ändrar innehållet i tidigare avgiven förklaring eller bringar tillämpligheten av bestämmelserna i protokollet att upphöra beträffande visst territorium. Förklaring, som avgivits i enlighet med denna artikel i tilläggsprotokollet, skall anses ha tillkommit i överensstämmelse med art. 63 mom. 1 i konventionen, vilken senare artikel handlar om motsvarande förklaringar såvitt gäller konventionen.

I *art. 5* i tilläggsprotokollet fastslås, att i förhållandet mellan de fördragslutande parterna art. 1—4 i protokollet skola anses såsom tillägg till konventionen samt att alla bestämmelser i konventionen skola tillämpas i enlighet härmed.

Slutligen föreskrives i *art. 6* i tilläggsprotokollet, att protokollet är öppet för undertecknande av medlemmar av Europarådet som undertecknat konventionen. Protokollet skall ratificeras samtidigt med eller efter ratificerandet av konventionen. Det skall träda i kraft då tio ratifikationsinstrument deponerats. För signatärmakt som ratificerar sedermera skall protokollet träda i kraft, då ratifikationsinstrumentet deponeras. Depositionerna skola ske hos Europarådets generalsekreterare.

Av *art. 5* i tilläggsprotokollet följer bl. a. att i enlighet med *art. 64* i konventionen en stat vid undertecknandet av tilläggsprotokollet eller deponerandet av ratifikationsinstrument rörande detsamma kan göra förbehåll med avseende på någon särskild bestämmelse i tilläggsprotokollet, i den mån lagstadgande som äger giltighet inom statens territorium icke överensstämmer med bestämmelsen i fråga. Vid undertecknandet av tilläggsprotokollet har Sverige uttalat att Sverige i samband med ratifikationen av protokollet komme att göra förbehåll i enlighet med vad nu sagts. Två andra stater, nämligen Grekland och Storbritannien, ha redan vid undertecknandet av protokollet gjort förbehåll mot *art. 2* däri. Sålunda har Grekland förklarat att det i artikeln förekommande ordet »filosofiska» i Grekland komme att tolkas i överensstämmelse med hithörande bestämmelser i den inre lagstiftningen. Storbritannien åter har förklarat att, med hänsyn till vissa bestämmelser i Storbritanniens gällande lagstiftning rörande undervisningsväsendet, den princip som fastställts i artikelns andra mening godtoges av Storbritannien endast i den mån den vore förenlig med tillhandahållandet av en ändamålsenlig undervisning och utbildning och icke medförde oskäligen kostnader för det allmänna.

Departementschefen.

De tre slag av rättigheter angående vilka bestämmelser upptagits i tilläggsprotokollet äro av inbördes mycket olika natur men ha alla varit av grundläggande betydelse för formandet av den samhällstyp som är gemensam för Europarådets medlemsstater. Vidare föreligga färskva exempel på att dessa rättigheter icke erkännas i åtskilliga länder. Det framstår därför såsom naturligt, att Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna befunnits böra kompletteras genom bestämmelser i nu ifrågavarande hänseenden.

I *art. 1* i tilläggsprotokollet fastslås grundsatsen om skydd för äganderätten i vad gäller såväl fysiska som juridiska personer. Detta stadgande kompletteras emellertid med föreskrifter, som medgiva staten frihet att företaga sådana inskränkningar i äganderätten som kunna framstå såsom påkallade i samhällets intresse. Artikeln utgår givetvis från att expropriation skall kunna förekomma. Expropriation skall dock endast få ske i det allmännas intresse och under de förutsättningar som angivas i landets lag och som överensstämma med folkrättens allmänna grundsatser. I vad gäller en stats möjlighet att tillgripa expropriation gentemot sina egna med-

borgare uppställer artikeln sålunda icke några andra inskränkningar än att expropriationen skall ske i det allmännas intresse och att förutsättningarna för expropriation skola vara angivna i lag. I fråga om expropriation från medborgare i annan stat göres i artikeln en hänvisning till folk rättens allmänna grundsatser, vilket innebär att någon ändring i nu rådande rättsläge icke är avsedd. I art. 1 har vidare uttryckligen utsagts, att artikeln icke inskränker en stats rätt att genomföra sådan lagstiftning som staten kan finna erforderlig för att reglera nyttjandet av viss egendom i överensstämmelse med det allmännas intresse eller för att säkerställa betalning av skatter och andra pålagor eller av böter och viten. Artikeln utgör följaktligen icke något hinder för exempelvis byggnadsreglering eller uttagande av alla slag av skatter och avgifter.

De bestämmelser om skydd för äganderätten som art. 1 sålunda innehåller överensstämma med grunderna för den svenska rättsordningen. Det föreligger därför intet hinder för Sverige att godkänna denna artikel.

I fråga om rätten till undervisning innehåller art. 2 till en början stadgandet att ingen må förvägras rätten till undervisning. Det krav på staterna som innefattas häri är uppenbarligen tillgodosett i ett land som Sverige, varest allmän skolplikt föreligger.

Däremot föreligger anledning att närmare dröja vid den ytterligare i art. 2 upptagna föreskriften, att staten vid utövandet av den verksamhet staten kan påtaga sig i fråga om uppfostran och undervisning skall respektera föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn en uppfostran och undervisning, som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse. Denna bestämmelse är främst att se mot bakgrunden av förhållandena i länder i vilka den historiska utvecklingen av undervisningsväsendet följt andra banor än i Sverige. Sålunda finnas länder, i vilka mellan stat och kyrka uppkommit ett motsatsförhållande, med påföljd att icke-statliga, konfessionella skolor kommit att stå mot statliga skolor utan undervisning på religiös grund och utan religionsundervisning. I en sådan situation har strid visat sig kunna uppstå dels om föräldrarnas rätt att sända sina barn till andra skolor än de statliga och dels om statens skyldighet att ekonomiskt stödja även sådana andra skolor. Det nyss återgivna stadgandet i art. 2 om statens skyldighet att respektera föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn en uppfostran och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse tar icke sikte på problemets ekonomiska sida och pålägger sålunda icke staten att utgiva bidrag till icke-statliga skolor. Av stadgandet torde däremot följa, att därest i ett land undervisningen i de statliga skolorna gjorts obligatorisk för alla barn, vilkas föräldrar icke bereda dem betryggande skolundervisning i annan form, staten är skyldig att sörja för att vid denna undervisning hänsyn tages till föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse, sålunda att barnen i varje fall icke tvingas att bevista en undervisning, som är riktad mot denna föräldrarnas övertygelse. Eftersom i Sverige undervisningen i

de statliga skolorna är obligatorisk i den nyss angivna meningen, föreligger anledning att undersöka huruvida enligt de i vårt land gällande bestämmelserna föräldrar till barn, som åtnjuta undervisning i statens skolor, äga möjlighet att undantaga barnen från delar av undervisningen i en utsträckning som svarar mot vad i art. 2 i tilläggsprotokollet stadgas. I detta hänseende är att märka, att den undervisning som meddelas i de svenska statsskolorna i princip är att betrakta såsom ett helt. Gällande författningar medgiva sålunda icke ett barns målsman att för barnet utbyta delar av det fastställda kursinnehållet mot privat undervisning utanför skolan. Föräldrar, som t. ex. skulle anse att skolans historieundervisning icke överensstämmer med deras historieuppfattning eller att biologiundervisningen i fråga om utvecklingsläran strider mot deras övertygelse, kunna sålunda icke under åberopande härav påkalla att deras barn skola fritagas från dessa delar av undervisningen. Någon möjlighet att på sådant sätt taga hänsyn till vad som skulle kunna rubriceras såsom föräldrarnas »filosofiska övertygelse» föreligger sålunda icke enligt gällande svenska bestämmelser.

Annorlunda är däremot förhållandet beträffande den religionsundervisning och den morgonandakt som förekomma i de svenska statsskolorna. Från skyldigheten att delta häri kan nämligen befrielse under vissa förutsättningar erhållas. Jag får här hänvisa till propositionen nr 70 till 1950 års riksdag angående riktlinjer för det svenska skolväsendets utveckling. I denna proposition hade chefen för ecklesiastikdepartementet bl. a. att mot bakgrunden av skolkommisionens betänkande taga ställning till vad disserterlagskommittén i sitt betänkande med förslag till religionsfrihetslag m. m. (SOU 1949: 20) föreslagit beträffande befrielse från kristendomsundervisning och andaktsövningar i statsskolorna.

Enligt vad skolkommisionen i sitt betänkande anfört hade kristendomsundervisningen två väsentliga uppgifter i den obligatoriska skolan: att vara ett led i den allmänna orienteringen i kunskapens värld och att vara ett instrument för personlighetsdaningen. Kristendomsundervisningen borde vidare vara objektiv och utmärkas av tolerans och tankefrihet. Kommisionen funne sig i fråga om toleransprincipen kunna hänvisa till det uttryck denna fått redan i anvisningarna till 1919 års undervisningsplan, där det hette:

Vid kristendomsundervisningen bör läraren städse erinra sig, att de olika hem, från vilka lärjungarna på grund av rådande skolplikt komma, i många fall företräda vitt skilda uppfattningar av de frågor, som vid kristendomsundervisningen kunna förekomma till behandling. Han bör därför vid sin undervisning sorgfälligt undvika allt, som kan verka såsom sårande angrepp på andras åskådning eller motverka uppkomsten hos lärjungarna av en vidhärtad fördragsamhet mot olika tänkande. Det är av synnerlig vikt, att undervisningen i kristendom, utan att den därvid förlorar i allvar och stadga, bedrivs så, att den icke kommer i strid med det nutida samhällets krav på tankefrihet för de enskilda individerna.

Enligt kommissionens mening vore vad sålunda uttalats riktigt och välbetänt men innefattade dock endast en sida av saken. Barnen borde nämligen, enligt den pedagogiska grunduppfattning som kommissionen företrädde, alltifrån början fostras till självständigt tänkande och personligt ståndpunktstagande. De finge icke i skolan utsättas för en påverkan som motverkade ett framtida, på kringsyn och allvarlig kunskap grundat personligt avgörande i livsåskådningsfrågor. Läraren finge icke genom sin framställning auktoritativt påtvinga lärjungarna en viss åskådning.

I fråga om morgonandakten innebar skolkommissionens betänkande att deltagande däri principiellt borde göras obligatoriskt för alla elever, men att befrielse av skolans chef skulle kunna medgivas exempelvis elever som tillhörde en främmande trosbekännelse.

I dissenterlagskommitténs betänkande åter säges, att det för nutida uppfattning tedde sig alldeles självklart, att skolorna icke finge utöva något andligt tvång gentemot den ungdom vars undervisning och fostran de finge sig anförtrodd. Kravet på obligatoriskt deltagande i kristendomsundervisningen utgjorde emellertid i och för sig icke en kränkning av religions- och samvetsfrihetens grundsats. Det komme härvid helt och hållet an på vilket innehåll denna undervisning hade och i vilken anda den bedreves. Enligt kommitténs mening gällde vidare att den fostrande uppgift som i förening med den egentliga undervisningen vore och skulle vara skolans syfte icke kunde förenas med en indifferent hållning till de livsvärden som kristendomen företrädde. Det borde i detta sammanhang uppmärksammas att den fostran och den religiöst och moraliskt vägledande undervisning som gäves i samband med undervisningen i kristendomskunskap vore inordnad som ett viktigt led i skolans allmänna fostrande bildningsarbete. Religionsfriheten krävde förvisso, att undervisningen bedreves på ett sådant sätt att samvetstvång vore uteslutet, men den borde icke fattas som om man av skolan skulle kräva likgiltighet i förhållande till den kristna kulturens bärande ideal och livsvärden. Detta skulle innebära att skolans fostrande uppgift i hög grad försvårades.

Enligt vad kommittén vidare uttalat, torde kristendomsundervisningens allmänt evangeliska prägel i huvudsak tillfredsställa såväl svenska kyrkan som de flesta frikyrkliga samfund inom och utom kyrkan. Endast av mindre grupper kunde den uppfattas som en inskränkning av religionsfriheten.

Innebörden av kommitténs förslag beträffande befrielse från kristendomsundervisningen var i stort sett, att trossamfund, som i sin åskådning väsentligt avveke från grunderna för skolornas kristendomsundervisning, skulle äga möjlighet att, med Kungl. Maj:ts tillstånd, själva ombesörja religionsundervisningen i skolornas ställe, och att följaktligen barn, som tillhörde sådana samfund, skulle kunna befrias från skolornas kristendomsundervisning. Även barn, som icke tillhörde något trossamfund, skulle enligt kommitténs förslag kunna befrias från kristendomsundervisningen, om

de i annan form erhöle undervisning i religionskunskap. Motsvarande regler borde enligt kommittén gälla för befrielse från andaktsövningar i skolorna, ehuru kommittén icke ansåge någon uttrycklig föreskrift härom erforderlig, eftersom skolornas styresmän enligt gällande stadgor redan ägde rätt att meddela befrielse från deltagande i morgonbönerna. Enligt kommitténs uppfattning vore det ej erforderligt att förbjuda en av särskilt trossamfund inrättad religionsskola att mottaga barn från andra trossamfund eller barn, som icke tillhörde något trossamfund. En skola, som utom undervisning i religion meddelade undervisning i andra skolämnen för att helt ersätta allmän skola, borde däremot, om den vore upprättad för barn tillhörande trossamfund med väsentligt avvikande trosåskådning eller för konfessionslösa barn, liksom tidigare endast efter Kungl. Maj:ts medgivande kunna mottaga barn under 15 år tillhörande svenska kyrkan. Med barn tillhörande svenska kyrkan borde likställas sådana tillhörande trossamfund, vars åskådning icke väsentligt avveke från grunderna för kristendomsundervisningen i de allmänna skolorna.

Angående dissenterlagskommitténs förslag i nu ifrågavarande hänseende anförde chefen för ecklesiastikdepartementet, statsrådet Weijne, i den nyss nämnda propositionen nr 70 till 1950 års riksdag (s. 367 ff) följande:

Jag delar fullkomligt skolkommisionens uppfattning, att kristendomsundervisningen icke blott skall meddela kunskap utan även stämna de unga till allvar och eftertanke. Men man måste ha klart för sig, att blott ett fåtal kunna bli tänkare, som förmå tränga under ytan av dagsdiskussionerna. Vi ha alla tillträtt ett arv av värderingar och levnadsnormer, som skapats före vår tid och bildar grunden för vårt arbete. Vi måste lämna ett sådant arv även åt våra efterkommande såsom en grund och utgångspunkt för deras insatser.

Det är mycket möjligt, att en analys i livsåskådningsfrågorna skulle blotta djupgående principiella motsättningar, vilka under givna betingelser kunde aktualiseras och dela upp vårt folk i stridande läger. Delvis äro dessa motsättningar av den art, att de måste uppmärksammas och belysas i skolan. Men det för skolans arbete väsentliga är dock, huruvida det gemensamma i vår uppfattning av rätt och orätt, gott och ont, sant och osant är tillräckligt att bilda grunden för en kristendomsundervisning, ägnad att tillfredsställa det stora flertalet av vårt folk. Erfarenheterna av 1919 års undervisningsplan peka bestämt i denna riktning. Remissgången av skolkommisionens betänkande har ytterligare stärkt mig i uppfattningen, att det bör vara möjligt att finna en tillfredsställande lösning av kristendomsundervisningens problem i huvudsaklig anslutning till de av skolkommisionens majoritet uppdragna riktlinjerna.

Då Kungl. Maj:t har att i administrativ väg besluta om de frågor rörande kristendomsundervisningen, som icke komma att regleras genom lag, torde det vara lämpligt, att jag här tillkännager min ståndpunkt i vissa av dissenterlagskommittén berörda ämnen.

I överensstämmelse med de erkända grunderna för religionsfriheten böra vissa trossamfunds medlemmar tillerkännas rätt till frikallelse för sina barn från de allmänna skolornas kristendomsundervisning och morgonandakter. Det bör därvid ankomma på Kungl. Maj:t att på given anledning pröva, huruvida trossamfund i sin trosåskådning avviker så mycket från grunderna för kristendomsundervisningen i de allmänna skolorna, att dylik

befrielse skäligen bör beviljas och samfundet erhålla rätt att sörja för religionsundervisning åt samfundet tillhörande barn. I samband därmed bör Kungl. Maj:t lämna erforderliga föreskrifter rörande religionsundervisningens innehåll och kontrollen av densamma genom allmänna organ. I fråga om rätten för sådana särskilda trossamfund att i sin undervisning mottaga lärjungar, som icke tillhöra samfundet, ansluter jag mig till dissenterlagskommitténs förslag.

Mera komplicerad är frågan om rätt till befrielse från kristendomsundervisning för barn utan konfession. Även dessa barn böra, om de befrias från skolornas religionsundervisning, vara tillförsäkrade en undervisning om religion och religiösa förhållanden, som tillfredsställer kraven på orientering i nutidssamhället, men i detta fall saknas den relativa trygghet, som ligger i att trossamfunden tillhandahålla religionsundervisning för medlemmars barn. Därigenom uppstå, såsom skolöverstyrelsen har framhållit, åtskilliga praktiska svårigheter.

Även betänkligheter av annan art uppresa sig mot en frikallelse av barn tillhörande denna grupp. Kravet på objektivitet i undervisningen hålles levande just genom att den är avsedd för barn från skilda läger och icke för en gallrad återstod, som är kvar, sedan vissa meningsriktningar vänt undervisningen ryggen. Jag tror också, att det ligger något i de invändningar, som från mentalhygieniska utgångspunkter riktats mot en utdifferentering av särgrupper på detta område. Bittra erfarenheter från skilda länder och tider visa, huru livsåskådningsfrågorna kunna skilja och söndra. En tidig uppdelning av barnen i »hedningar» och »kristna» är lika litet förenlig med enhetsskolans idé som en sortering efter socialklasser eller förmögenhetsförhållanden. Jag kan således icke tillstyrka rätt till frikallelse från kristendomsundervisningen i de allmänna skolorna för barn, som icke tillhöra något trossamfund.

Betänkligheter av detta slag behöva icke hindra, att ett barn, som icke tillhör något trossamfund, på skriftlig framställning från den, som har att föra barnets talan, erhåller befrielse från deltagande i morgonsamling, som faller utanför lektionsramen. Morgonbönsbefrielser medgivas redan nu vid de flesta skolor av varierande orsaker i tämligen stor utsträckning; de frikallade utgöra ingen ensartad grupp, vilket är ägnat att minska betänkligheterna. Erforderliga bestämmelser böra meddelas i sådan form, att primärbeslutet, om så behöves, skall kunna korrigeras besvärsvägen.

Det särskilda utskottet, till vilket propositionen remitterades, fann i sitt utlåtande (nr 1, s. 175) icke anledning göra erinran mot de i propositionen tillkännagivna intentionerna i fråga om skolarbetet i nu ifrågakvarande del. Utskottet anförde härom:

Departementschefen har tagit ställning i dessa för ungdomens fostran betydelsefulla angelägenheter med allvar, varsamhet och hänsynstagande till förefintliga olikheter i livsåskådning och förekomsten av olika religionsamfund och av dem anordnad konfirmationsläsning, däri innefattat den av de fria kristna samfundens bibelskolor anordnade. Sedan utskottet tagit kännedom om huru dessa frågor äro avsedda att handläggas, har utskottet icke anledning till erinran emot att de med kristendomsämnet och konfirmationen sammanhängande skolärendena regleras av Kungl. Maj:t i sedvanlig ordning.

De nu berörda frågorna uppmärksammades ånyo i propositionen nr 100 till 1951 års riksdag med förslag till religionsfrihetslag m. m. I denna pro-

position (s. 128) gav sålunda chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, uttryck åt den uppfattningen, att vid den behandling som frågorna om kristendomsundervisningen och rätten till befrielse från denna erhållit vid 1950 års riksdag, de med religionsfriheten sammanhängande synpunkterna vunnit beaktande. Samme departementschef anförde i anslutning härtill vidare:

Det nu föreliggande förslaget till religionsfrihetslag påkallar icke någon ändrad ståndpunkt till dessa redan behandlade frågor. Anledning saknas således att nu upptaga dem till något nytt sakligt bedömande. Jag utgår därvid från att de uttalanden som gjorts av chefen för ecklesiastikdepartementet och av riksdagen äga tillämpning icke endast på förhållandena efter skolreformen utan även dessförinnan och att de alltså kunna läggas till grund för de bestämmelser som Kungl. Maj:t bör utfärda vid genomförandet av den ändrade religionsfrihetslagstiftningen.

Den ståndpunkt chefen för justitiedepartementet sålunda intagit blev icke föremål för någon erinran vare sig i det utlåtande som av särskilda utskottet avgavs över propositionen eller i samband med riksdagens beslut i anledning av utlåtandet.

Den föregående framställningen har visat huru riksdagen så sent som 1950 och 1951 tagit ställning till de frågor om befrielse från morgonandakt och från kristendomsundervisning vilka nu ånyo aktualiseras av art. 2 i tilläggsprotokollet till Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna. Innebörden av det läge som härigenom skapats är att befrielse från skyldigheten att deltaga i morgonandakten kan uppnås för barn som icke tillhöra svenska kyrkan, men att befrielse från deltagande i kristendomsundervisningen endast kan beviljas för barn med annan trosbekännelse än svenska kyrkans, för vilka tillfredsställande religionsundervisning är anordnad, och sålunda icke för barn som stå utanför varje trosamfund. Sistnämnda förhållande är tydligen icke förenligt med vad i art. 2 i tilläggsprotokollet stadgas om föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn en uppfostran och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa övertygelse. De svenska statsmakterna ha vid sitt ställningstagande till denna fråga i samband med den senaste skolreformen utgått ifrån att kristendomsundervisningen i våra allmänna skolor icke är avsedd att påtvinga eleverna en viss troslära utan att under objektiva former bibringa dem kunskap om de religiösa och etiska värderingar som varit bestämmande vid uppbyggandet av det svenska samhället liksom för den västerländska kulturutvecklingen överhuvudtaget.

Under nu nämnda förhållanden kan ett oreserverat antagande av art. 2 i tilläggsprotokollet icke för närvarande förordas.

Av den föregående redogörelsen framgår att det icke heller är förenligt med svensk skollagstiftning att acceptera den föreskrift i art. 2 i tilläggsprotokollet som medger föräldrarna rätt att under återopande av sin filosofiska övertygelse för sina barn påfordra befrielse från delar av de allmänna skolornas undervisning.

Vad slutligen angår förbudet för särskilda trossamfunds skolor med undervisning även i annat än religion att mottaga barn tillhörande svenska kyrkan och denna närstående trossamfund, kan detta förbud icke anses stå i strid mot tilläggsprotokollet och behöver därför här icke särskilt uppmärksammas.

Jag finner sålunda att Sveriges ratifikation av tilläggsprotokollet bör ske med förbehåll mot art. 2 i protokollet av innebörd att Sverige icke kan medgiva föräldrar rätt att under hänvisning till sin filosofiska övertygelse för sina barn erhålla befrielse från skyldigheten att delta i delar av de allmänna skolornas undervisning samt att befrielse från skyldigheten att delta i samma skolors kristendomsundervisning endast kan medgivas för barn med annan trosbekännelse än svenska kyrkans, för vilka tillfredsställande religionsundervisning är anordnad. Denna ståndpunkt överensstämmer med den hållning som Sverige intagit under förarbetena till tilläggsprotokollet.

Av art. 5 i tilläggsprotokollet, jämförd med art. 64 i konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna, följer att förbehåll mot bestämmelse i tilläggsprotokollet skall vara åtföljt av en kort redogörelse för de lagstadganden som nödvändiggöra förbehållet. De stadgor och övriga författningar som reglera befrielse från kristendomsundervisningen i de allmänna skolorna äro för närvarande föremål för översyn inom ecklesiastikdepartementet. Med hänsyn härtill torde det få ankomma på Kungl. Maj:t att formulera det förbehåll som enligt det förut sagda bör göras och för vars allmänna innebörd redogjorts.

Vad därefter angår art. 3 i tilläggsprotokollet ålägger denna artikel staterna att med skäligen mellanrum anordna fria och hemliga val till den lagstiftande församlingen. Då detta stadgande står i full samklang med grunderna för den svenska statsförfattningen, möter icke något hinder för Sverige att godtaga artikeln.

Återstående artiklar i tilläggsprotokollet äro av huvudsakligen teknisk karaktär och påkalla icke några kommentarer.

Under återopande av vad sålunda anförts får jag föreslå, att här bilagda tilläggsprotokoll av den 20 mars 1952 till Europarådets konvention angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna av den 4 november 1950 måtte föreläggas riksdagen och hemställas alltså

att Kungl. Maj:t måtte genom proposition föreslå riksdagen att godkänna att ratifikation sker av tilläggsprotokollet med förbehåll beträffande art. 2 däri av den innebörd som ovan angivits.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställen förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse bilaga vid detta protokoll utvisar skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

L. Kellberg.

Bilaga.

(Översättning.)

Protocol to the convention for the protection of human rights and fundamental freedoms.

The Governments signatory hereto, being Members of the Council of Europe,

Being resolved to take steps to ensure the collective enforcement of certain rights and freedoms other than those already included in Section I of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms signed at Rome on 4th November, 1950 (hereinafter referred to as "the Convention"),

Have agreed as follows:

ARTICLE 1.

Every natural or legal person is entitled to the peaceful enjoyment of his possessions. No one shall be deprived of his possessions except in the public interest and subject to the conditions provided for by law and by the general principles of international law.

The preceding provisions shall not, however, in any way impair the right of a State to enforce such laws as it deems necessary to control the use of property in accordance with the general interest or to

Protocole additionnel a la convention de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales.

Les Gouvernements signataires, Membres du Conseil de l'Europe,

Résolus à prendre des mesures propres à assurer la garantie collective de droits et libertés autres que ceux qui figurent déjà dans le Titre I de la Convention de sauvegarde des Droits de l'homme et des libertés fondamentales, signée à Rome le 4 novembre 1950 (ci-après dénommée «la Convention»),

Sont convenus de ce qui suit:

ARTICLE 1.

Toute personne physique ou morale a droit au respect de ses biens. Nul ne peut être privé de sa propriété que pour cause d'utilité publique et dans les conditions prévues par la loi et les principes généraux du droit international.

Les dispositions précédentes ne portent pas atteinte au droit que possèdent les Etats de mettre en vigueur les lois qu'ils jugent nécessaires pour réglementer l'usage des biens conformément à l'intérêt général ou pour

Tilläggsprotokoll till konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

Undertecknade regeringar, vilka äro medlemmar av Europarådet, hava,

beslutna att vidtaga åtgärder ägnade att kollektivt säkerställa även vissa andra rättigheter och friheter än de som redan upptagits i avdelning I av konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna undertecknad i Rom den 4 november 1950 (i det följande benämnd »konventionen»),

överenskommit som följer:

ARTIKEL 1.

Envar fysisk eller juridisk persons rätt till sin egendom skall lämnas okränkvt. Ingen må berövas sin egendom annat än i det allmännas intresse och under de förutsättningar som angivas i lag och av folkrättens allmänna grundsatser.

Ovanstående bestämmelser inskränka likväl icke en stats rätt att genomföra sådan lagstiftning som staten finner erforderlig för att reglera nyttjandet av viss egendom i överensstämmelse med det allmännas

secure the payment of taxes or other contributions or penalties.

assurer le paiement des impôts ou d'autres contributions ou des amendes.

intresse eller för att säkerställa betalning av skatter och andra pålagor eller av böter och viten.

ARTICLE 2.

No person shall be denied the right to education. In the exercise of any functions which it assumes in relation to education and to teaching, the State shall respect the right of parents to ensure such education and teaching in conformity with their own religious and philosophical convictions.

ARTICLE 2.

Nul ne peut se voir refuser le droit à l'instruction. L'Etat, dans l'exercice des fonctions qu'il assumera dans le domaine de l'éducation et de l'enseignement, respectera le droit des parents d'assurer cette éducation et cet enseignement conformément à leurs convictions religieuses et philosophiques.

ARTIKEL 2.

Ingen må förvägras rätten till undervisning. Vid utövandet av den verksamhet staten kan påtaga sig i fråga om uppfostran och undervisning skall staten respektera föräldrarnas rätt att tillförsäkra sina barn en uppfostran och undervisning som står i överensstämmelse med föräldrarnas religiösa och filosofiska övertygelse.

ARTICLE 3.

The High Contracting Parties undertake to hold free elections at reasonable intervals by secret ballot, under conditions which will ensure the free expression of the opinion of the people in the choice of the legislature.

ARTICLE 3.

Les Hautes Parties Contractantes s'engagent à organiser, à des intervalles raisonnables, des élections libres au scrutin secret, dans les conditions qui assurent la libre expression de l'opinion du peuple sur le choix du corps législatif.

ARTIKEL 3.

De höga fördragsslutande parterna förbinda sig att anordna fria och hemliga val med skäliga mellanrum samt under förhållanden som tillförsäkra folket rätten att fritt ge uttryck åt sin mening beträffande sammansättningen av den lagstiftande församlingen.

ARTICLE 4.

Any High Contracting Party may at the time of signature or ratification or at any time thereafter communicate to the Secretary-General of the Council of Europe a declaration stating the extent to which it undertakes that the provisions of the present Protocol shall apply to such of the territories for the international relations of which it is responsible as are named therein.

ARTICLE 4.

Toute Haute Partie Contractante peut, au moment de la signature ou de la ratification du présent Protocole ou à tout moment par la suite, communiquer au Secrétaire Général du Conseil de l'Europe une déclaration indiquant la mesure dans laquelle elle s'engage à ce que les dispositions du présent Protocole s'appliquent à tels territoires qui sont désignés dans ladite déclaration et dont elle assure les relations internationales.

ARTIKEL 4.

Varje hög fördragsslutande part må vid undertecknandet eller ratificerandet av detta protokoll eller när som helst senare tillstålla Europarådets generalsekreterare en förklaring angående i vilken utsträckning den höga fördragsslutande parten förbinder sig att tillämpa bestämmelserna i protokollet på territorier, som angivas i förklaringen och för vilkas internationella förbindelser den höga fördragsslutande parten svarar.

Any High Contracting Party which has communicated a declaration in virtue of the preceding paragraph may from time to time communicate a further declaration modifying the terms of any former declaration or terminating the application of the provisions of this Protocol in respect of any territory.

A declaration made in accordance with this Article shall be deemed to have been made in accordance with Paragraph (1) of Article 63 of the Convention.

ARTICLE 5.

As between the High Contracting Parties the provisions of Articles 1, 2, 3 and 4 of this Protocol shall be regarded as additional Articles to the Convention and all the provisions of the Convention shall apply accordingly.

ARTICLE 6.

This Protocol shall be open for signature by the Members of the Council of Europe, who are the signatories of the Convention; it shall be ratified at the same time as or after the ratification of the Convention. It shall enter into force after the deposit of ten instruments of ratification. As regards any signatory ratifying subsequently, the Protocol shall enter into force at the date of the deposit of its instrument of ratification.

The instruments of ratification shall be depo-

Toute Haute Partie Contractante qui a communiqué une déclaration en vertu du paragraphe précédent peut, de temps à autre, communiquer une nouvelle déclaration modifiant les termes de toute déclaration antérieure ou mettant fin à l'application des dispositions du présent Protocole sur un territoire quelconque.

Une déclaration faite conformément au présent article sera considérée comme ayant été faite conformément au paragraphe 1 de l'article 63 de la Convention.

ARTICLE 5.

Les Hautes Parties Contractantes considéreront les articles 1, 2, 3 et 4 de ce Protocole comme des articles additionnels à la Convention et toutes les dispositions de la Convention s'appliqueront en conséquence.

ARTICLE 6.

Le Présent Protocole est ouvert à la signature des Membres du Conseil de l'Europe, signataires de la Convention; il sera ratifié en même temps que la Convention ou après la ratification de celle-ci. Il entrera en vigueur après le dépôt de dix instruments de ratification. Pour tout signataire qui le ratifiera ultérieurement, le Protocole entrera en vigueur dès le dépôt de l'instrument de ratification.

Les instruments de ratification seront déposés

Hög fördragsslutande part, som avgivit förklaring jämlikt nästföregående stycke, må när som helst avgiva nya förklaringar, som ändra innehållet i tidigare avgiven förklaring eller bringa tillämpningen av bestämmelserna i protokollet att upphöra beträffande visst territorium.

I enlighet med denna artikel avgiven förklaring skall anses tillkommen i överensstämmelse med artikel 63 mom. 1 i konventionen.

ARTIKEL 5.

I förhållandet mellan de höga fördragsslutande parterna skola artiklarna 1, 2, 3 och 4 i detta protokoll anses såsom tillägg till konventionen, och skola alla bestämmelser i konventionen tillämpas i enlighet härmed.

ARTIKEL 6.

Detta protokoll är öppet för undertecknande av de medlemmar av Europarådet som undertecknat konventionen; det skall ratificeras samtidigt med eller efter ratificerandet av konventionen. Protokollet skall träda i kraft, då tio ratifikationsinstrument deponeras. För signatärmakt, som ratificerar sedermera, skall protokollet träda i kraft den dag då ratifikationsinstrumentet deponeras.

Ratifikationsinstrumenten skola deponeras

sited with the Secretary-General of the Council of Europe, who will notify all Members of the names of those who have ratified.

Done at Paris on the 20th day of March 1952, in English and French, both texts being equally authentic, in a single copy which shall remain deposited in the archives of the Council of Europe. The Secretary-General shall transmit certified copies to each of the signatory Governments.

For the Government
of the Kingdom of
Belgium:

Paul van Zeeland.

For the Government
of the Kingdom of
Denmark:

Ole Bjørn Kraft.

For the Government
of the French Republic:
Schuman.

For the Government
of the German Federal
Republic:

Adenauer.

For the Government
of the Kingdom of
Greece:

R. Raphael.

près le Secrétaire Général du Conseil de l'Europe qui notifiera à tous les Membres les noms de ceux qui l'auront ratifié.

Fait à Paris, le 20 mars 1952, en français et en anglais, les deux textes faisant également foi, en un seul exemplaire qui sera déposé dans les archives du Conseil de l'Europe. Le Secrétaire Général en communiquera copie certifiée conforme à chacun des gouvernements signataires.

Pour le Gouvernement
du Royaume de Belgique:

Paul van Zeeland.

Pour le Gouvernement
du Royaume de
Danemark:

Ole Bjørn Kraft.

Pour le Gouvernement de
la République française:
Schuman.

Pour le Gouvernement de
la République fédérale
allemande:

Adenauer.

Pour le Gouvernement du
Royaume de Grèce:

R. Raphael.

hos Europarådets generalsekreterare, som har att underrätta alla medlemmar om namnen på dem som ratificerat.

Upprättat i Paris den 20 mars 1952 på engelska och franska, vilka båda texter skola äga samma vitsord, samt i ett enda exemplar, som skall vara deponerat i Europarådets arkiv. Generalsekretären skall överlämna bestyrkta exemplar till envar av signatärmakternas regeringar.

För Konungariket
Belgiens regering:

Paul van Zeeland.

För Konungariket
Danmarks regering:

Ole Bjørn Kraft.

För Franska Republikens
regering:
Schuman.

För Förbundsrepubliken
Tysklands regering:

Adenauer.

För Konungariket
Greklands regering:

R. Raphael.

At the time of signature of this Protocol, the Greek Government, pursuant to Article 64 of the Convention, makes the following reservation relating to Article 2 of the Protocol: The application of the

Au moment de la signature du présent Protocole, le Gouvernement hellénique, se prévalant de l'article 64 de ladite Convention, formule la réserve suivante, portant sur l'article 2 du Protocole: Le mot «philo-

vid undertecknandet av detta protokoll gör grekiska regeringen jämlikt artikel 64 i konventionen följande förbehåll beträffande artikel 2 i protokollet: Det näst sista ordet i paragrafens andra mening, »filosofiska»,

word "philosophical", which is the penultimate word of the second sentence of Article 2, will, in Greece, conform with the relevant provisions of internal legislation.	<i>sophique» par lequel se termine le second paragraphe de l'article 2 recevra en Grèce une application conforme aux dispositions y relatives de la législation intérieure.</i>	kommer att i Grekland tillämpas i överensstämmelse med hithörande bestämmelser i den inre lagstiftningen.
For the Government of the Icelandic Republic: <i>Petur Benediktsson.</i>	Pour le Gouvernement de la République islandaise: <i>Petur Benediktsson.</i>	För Isländska Republikens regering: <i>Petur Benediktsson.</i>
For the Government of the Irish Republic: <i>Próinsias Mac Aogáin.</i>	Pour le Gouvernement de la République irlandaise: <i>Próinsias Mac Aogáin.</i>	För Irländska Republikens regering: <i>Próinsias Mac Aogáin.</i>
For the Government of the Italian Republic: <i>Paolo Emilio Taviani.</i>	Pour le Gouvernement de la République italienne: <i>Paolo Emilio Taviani.</i>	För Italienska Republikens regering: <i>Paolo Emilio Taviani.</i>
For the Government of the Grand Duchy of Luxembourg: <i>Jos. Bech.</i>	Pour le Gouvernement du Grand Duché de Luxembourg: <i>Jos. Bech.</i>	För Storhertigdömet Luxemburgs regering: <i>Jos. Bech.</i>
For the Government of the Kingdom of the Netherlands: <i>Stikker.</i>	Pour le Gouvernement du Royaume des Pays-Bas: <i>Stikker.</i>	För Konungariket Nederländernas regering: <i>Stikker.</i>
For the Government of the Kingdom of Norway: <i>Halvard Lange.</i>	Pour le Gouvernement du Royaume de Norvège: <i>Halvard Lange.</i>	För Konungariket Norges regering: <i>Halvard Lange.</i>
For the Government of the Saar: <i>Johannes Hoffmann.</i>	Pour le Gouvernement de la Sarre: <i>Johannes Hoffmann.</i>	För Saars regering: <i>Johannes Hoffmann.</i>
For the Government of the Kingdom of Sweden: <i>Östen Undén.</i>	Pour le Gouvernement du Royaume de Suède: <i>Östen Undén.</i>	För Konungariket Sveriges regering: <i>Östen Undén.</i>
For the Government of the Turkish Republic: <i>F. Köprülü.</i>	Pour le Gouvernement de la République turque: <i>F. Köprülü.</i>	För Turkiska Republikens regering: <i>F. Köprülü.</i>

For the Government of
the United Kingdom of
Great Britain and
Northern Ireland:

Anthony Eden.

At the time of signing the present Protocol, I declare that, in view of certain provisions of the Education Acts in force in the United Kingdom, the principle affirmed in the second sentence of Article 2 is accepted by the United Kingdom only so far as it is compatible with the provision of efficient instruction and training, and the avoidance of unreasonable public expenditure.

Pour le Gouvernement du
Royaume-Uni de Grande-
Bretagne et d'Irlande du
Nord:

Anthony Eden.

Au moment de signer le présent Protocole, je déclare qu'en raison de certaines dispositions des lois sur l'enseignement en vigueur au Royaume-Uni, le principe posé dans la seconde phrase de l'article 2 n'est accepté que dans la mesure où il est compatible avec l'octroi d'une instruction et d'une formation efficace et n'entraîne pas de dépenses publiques démesurées.

För det Förenade
Konungariket Storbritan-
nien och Nordirlands
regering:

Anthony Eden.

Vid undertecknandet av detta protokoll förklarar jag, att med hänsyn till vissa bestämmelser i det Förenade Konungarikets gällande lagstiftning om undervisningsväsendet den princip, som fastställts i andra meningen i artikel 2, godtages av det Förenade Konungariket endast i den mån den är förenlig med tillhandahållandet av en ändamålsenlig undervisning och utbildning och icke medför oskäliga kostnader för det allmänna.